

David Papajík

K dějinám a určení polohy tvrze a zámku v Luděrově

K zajímavým málo známým panským sídlům na střední Moravě patří mimo jiné i tvrz a zámek v Luděrově. Dosud nevznikla žádná podrobnější práce či studie, která by objasnila nejen dějiny tohoto sídla, ale hlavně přinesla jednoznačné stanovisko k jeho umístění v rámci katastru obce. Nejen místní obyvatelé se domnívali, že se panské sídlo v Luděrově nacházelo v prostoru tzv. barokní sýpky, která byla v nedávné době nákladě opravena. Zda tomu tak opravdu bylo, ukáže naše studie.

Studie se skládá ze dvou částí. V první se zaměříme na vylíčení historie objektu, ve druhé se pak pokusíme určit, kde se přesně luděrovské panské sídlo ve vesnici nalézalo.¹

Historie objektu

Luděrov se poprvé připomíná v písemných pramenech v roce 1349, kdy jeho majitel Luděř vstoupil do majetkového spolku s Markvartem z Vrahovic.² Pokud se Luděř po Luděrově psal, musel mít ve vesnici své sídlo. Tímto objektem mohl být buď dvůr, nebo tvrz. Samotný luděrovský dvůr („Curia ibidem in Luderzow“) je poprvé připomínán v pramenech v roce 1368, kdy manželka Divy z Čekyně Obězda přenechala svému manželovi své věnné právo na tento majetek.³ Nemůžeme zde sledovat velké množství majetkových změn týkajících se Luděrova, protože se v nich nepřipomíná zdejší tvrz. Zároveň se ale musíme pokusit odpovědět na otázku, kdo byl zakladatelem luděrovské tvrze poprvé uváděné až v roce 1447.

Mohl jím být již vzpomínaný Luděř z Luděrova doložený v roce 1349.⁴ Dalšími adepty by mohli být bratři Jan, Hereš a Beneš z Luděrova („Jan Heress et Beness de Lyderzow“), protože se po Luděrovu psali. V roce 1376 ovšem bratři svou část Luděrova a ves Opatovice prodali Divovi z Čekyně.⁵ Muselo dojít k nějakým změnám, protože v roce 1386 nechal Hereš z Luděrova zapsat na Luděrově („in villa Lyderzow“) věno své manželce Markétě.⁶ Kdyby Hereš nedisponoval alespoň částí vesnice, nemohl by na ní upsat věno manželce. V roce 1387 pak Hereš z Luděrova (psaný jako „Herart de Luderzow“) prodal svou část Luděrova svým bratrům Janovi a Benešovi z Luděrova.⁷ Buď prodej Luděrova z roku 1376 Divovi z Čekyně nevešel v platnost nebo bratřím po čase Diva Luděrov prodal zpět.

Jeden z bratrů Beneš získal podíl na nedalekém Laškově, po kterém se začal psát. V roce 1397 Beneš z Laškova („Benessius de Lasskow“) nechal zapsat své manželce Anně věno na svém majetku v Luděrově a pokud by jeho majetek ve vesnici nepostačoval, tak i na luděrovském dvoře („in Curia allodiali ibidem in

Lyderzow“).⁸ V roce 1399 tentýž Beneš, akorát tentokrát píšící se jako Beneš z Luděrova („Benessius de Lyderzow“), nechal zapsat manželce svého bratra Jana z Luděrova Jarce věno na dvoře v Luděrově („ibidem in Lyderzow super Curia allodiali“) a pokud by to nestačilo, tak pak na svém majetku v Laškově.⁹ V roce 1412 Jan z Luděrova („Johannes de Lyderzow“) vložil věno své manželce Jarce na svobodném dvoře v Luděrově a čtyř poplatných lánech ve své části Luděrova („in Lyderzow super Curia allodiali et IV laneis censualibus in porcione sua“) ve výši 90 hřiven grošů.¹⁰

Co nám z uvedených zpráv plyne? Luděrov a patrně i samotný dvůr byl v předhusitské době rozdělen mezi bratry Jana, Hereše a Beneše z Luděrova. Nelze vyloučit, že právě oni vybudovali v Luděrově tvrz, která se nacházela v areálu dvora.

V pohusitském období vládla v Luděrově generace potomků bratrů Jana, Hereše a Beneše z Luděrova. V roce 1437 nechal zapsat Beneš z Laškova své manželce Kateřině z Nítkovic věno na vesnicích Laškov a Luděrov.¹¹ Pro nás zásadní informace pochází z roku 1447, kdy bratři Beneš a Ješek z Luděrova prodali Smilovi z Křemže dvůr a zaniklou tvrz v Luděrově („Curiam suam here-ditariam in Liderzow cum promontorio alias kopecz“).¹² Výraz „promontorium“ můžeme přeložit jako výběžek nebo ostroh. Tedy výběžek neboli kopec. Jedná se o výraz pro místo, kde stávala tvrz, která ale byla zpustošená nebo zaniklá. Neměla by nám ještě uniknout podoba záznamu v tom smyslu, že se jednalo o dvůr se zaniklou tvrzí. Zápis nám tak sugeruje, že tvrz musela stávat poblíž dvora.

Ještě v roce 1447 Smil z Křemže vložil do zemských desk věno na polovině vsi Luděrově, zaniklé tvrzi a svobodném dvoře („media villa Liderzow promontorio alias kopecz Curia allodiali“) ve výši 100 hřiven grošů své manželce Kateřině z Oprostovic.¹³ V roce 1464 vzala Kateřina z Oprostovic do majetkového spolku své děti z manželství s Jiřím Horou a Smilem z Křemže na své věno, které měla zapsané na Luděrově.¹⁴

Neznámým způsobem se dostal Luděrov do vlastnictví Kunky z Loděnice a z Luděrova („Kunka z Lodějnice a z Lideřova“), která v roce 1480 vzala na spolek svého manžela Mikuláše z Borovic (Zborovic) na tvrz a dvůr v Luděrově („na tvrz s dvorem v Liděrově“).¹⁵ Pokud bychom důvěřovali podobě záznamu, znamenalo by to, že tvrz v Luděrově byla obnovena. Ovšem není radno všemu věřit. V roce 1482 vložili do zemských desk bratři Zikmund a Mikuláš z Křemže Mikulášovi ze Zborovic svůj dědičný dvůr v Luděrově se zaniklou tvrzí („dvor náš dědičný v Liděrově s kopcem“).¹⁶ Jak uvedeno výše, pojem „kopec“ v pramenech znamenal zaniklou tvrz. Záznamem je také objasněno, jak se Kunka z Loděnice a z Luděrova a její manžel ke zdejšímu majetku dostali. Koupili ho od členů rodu z Křemže. Vzhledem k tomu, že zápisy do zemských desk v době válek a nepokojů ustávaly, došlo nejdříve v roce 1480 k zapsání majetkového spolku a teprve v roce 1482 ke koupi majetku. Ve skutečnosti musel být průběh celé záležitosti právě opačný.

Proti zápisu luděrovského statku hned v roce 1482 protestoval (vznesl tzv. „odpor“) Václav (III.) ze Švábenic, který tvrdil, že má k Luděrovu lepší právo

než bratři Zikmund a Mikuláš z Křemže.¹⁷ Mikuláš ze Zborovic neváhal a ještě během roku 1482 vzal svou manželku Kunku z Loděnice na spolek na dvůr a zaniklou tvrz v Luděrově („na dvuor v Liděrově s kopcem“).¹⁸ Celá věc se vyvíjela dál, v roce 1490 Václav (III.) ze Švábenic a z Laškova protestoval proti vkladu, kterým Mikuláš ze Zborovic vzal na spolek na ves Luděrov se zaniklou tvrzí („na ves Liděrov a na kopec“) svou manželku Kunku z Loděnice, protože měl právo k polovici vesnice Luděrova.¹⁹ Kunka z Loděnice kontrovala tím, že v roce 1490 vzala na spolek „na dvuor v Liděrově s kopcem“ svého syna Závěše Bítovského ze Slavíkovíc.²⁰

Co nám ze záznamu plyne? Luděrovská tvrz byla v roce 1490 pořád zpustošená (zaniklá). Navíc práva k Luděrovu neuplatňoval jen Václav (III.) ze Švábenic, ale i Boček Kuna z Kunštátu.²¹ Situace se ale ještě více komplikovala. V roce 1493 prodal Jeroným z Luděrova a z Oder majetek, který patřil bratru jeho otce (jméno otce není uvedeno) nebožtíkovi Benešovi z Luděrova a z Laškova, Václavovi (III.) ze Švábenic a z Laškova. Ze zápisu se dále dozvídáme, že zmíněný majetek byl právoplatným nálezem zemského soudu přisouzen jeho otci. Jednalo se o laškovské panství s tvrzí v Laškově a další majetky jako ves Strážov s poplužním dvorem a polovinu vsi Luděrova („puol vsi Liděrov“).²² Vzhledem k tomu, že jsou v zápise vypočítávány všechny dvory ve vesnicích příslušejících k laškovskému panství a v případě Luděrova nikoliv, lze důvodně předpokládat, že Jeroným z Luděrova a z Oder prodal tu část vesnice, ve které se nenacházel luděrovský dvůr (a potažmo zaniklá tvrz).

Nechceme příliš unavovat čtenáře, ale přece jen musíme uvést, že proti vkladu podali v roce 1493 protest Závěš Bítovský ze Slavíkovíc jménem své manželky Anny ze Švábenic a Václav z Doloplatz jménem své ženy Žofie ze Švábenic, že jejich manželky k tomuto majetku mají lepší právo než Václav (III.) ze Švábenic a z Laškova.²³ Těmito akty bylo fakticky potvrzeno, že Luděrov byl rozdělen mezi dvě vrchnosti (což mohlo ale platit i v minulosti, akorát jsme to neměli zachyceno v pramenech).

V roce 1505 prodala Kunka z Loděnice svou část Luděrova, která se skládala z tvrže a dvora („v Liděrově, tvrz s dvorem“), Jiříkovi z Choltic.²⁴ Ten ještě v roce 1505 nechal zapsat na nově získaném majetku „v Liděrově, na tvrzí i s dvorem“ věno ve výši 500 uherských zlatých své manželce Aleně z Vrahovic.²⁵ Stojíme před otázkou, zda byla opravdu v té době luděrovská tvrz již obnovena nebo pouze do desk zapsali majetek, jak by měl vypadat v ideálním případě, jak tomu bylo v roce 1480. Vzhledem k dalším záznamům, ve kterých tvrz figuruje, se zdá, že byla v té době opravdu již opravena. Patrně těmi, kteří dali zaniklou tvrz znovu vystavět, byli Kunka z Loděnice a její syn Závěš Bítovský ze Slavíkovíc.

V roce 1510 prodal poručník malých dětí po Jiříkovi z Choltic Adama a Evy tvrz a dvůr v Luděrově („tvrz v Liděrově s dvorem poplužním“) Havlovi Chudobínovi z Bařic a jeho manželce Kláře ze Špraňku.²⁶ Havel hned v roce 1510 přijal na luděrovskou tvrz (v záznamu není uveden dvůr) na spolek bratry Jana Šťastného, Václava a Jetřicha z Lipultovic.²⁷

Havel Chudobín z Bařic byl po dlouhé době vrchností, která vlastnila tvrz delší dobu. Teprve v roce 1536 prodal luděrovskou tvrz se dvorem („tvrz Liděřov se dvorem“) sestře své manželky Alžběty z Lipultovic Anně z Lipultovic.²⁸ Ovšem Anna nemínila zdejší tvrz s dvorem delší dobu spravovat, takže ji obratem v roce 1538 prodala Alešovi (I.) Laškovskému ze Švábenic.²⁹ Tím došlo k zcelení obou částí Luděrova do jedné rukou a zároveň připojení i druhé části Luděrova k laškovskému panství.

Luděřov se nestal trvalou součástí laškovského panství, protože v roce 1550 prodal Aleš (I.) Laškovský ze Švábenic olomouckému měšťanovi Lukáši Grymovi tvrz a ves Luděřov a ves Strážov.³⁰ Lukáš Grym zemřel bez zákonných dědiců, takže jeho majetek připadl jako odúmrtí českému králi. Panovník v roce 1555 tento majetek („tvrz, dvůr, ves Liděřov a ves Strážov“) nechal zapsat Valentini Grajnicarovi z Kynysdorfu.³¹ Poručník sirotek po zemřelém Valentini v roce 1563 prodal celý statek Valeriovi Heegepnarovi z Frankenbergu. Přitom se dozvídáme přece jen některé podrobnosti, jak statek vypadal. Jednalo se o tvrz, dvůr a ves Luděřov, ves Strážov s dvorem a pivovar v Luděřově a mlýn v Luděřově, který byl poháněn voly („tvrz, dvůr a ves Liděřov, ves Strážov s dvorem, s pivovarem v Liděřově, s mlejnem, kterýž se volmi táhne“).³² Protože nebyla v Luděřově vodoteč se silným proudem vody, která by mohla mlýn pohánět, museli zde vybudovat mlýn na zvířecí pohon.

V roce 1569 vlastnil Luděřov Jiří Felderndorfer z Borotína a na Luděřově, který se po něm i psal, z čehož můžeme soudit, že na luděrovské tvrzi i sídlil. Jiří sepsal 2. ledna 1569 svou poslední vůli a jako zajímavost můžeme uvést, že byla vyhotovena v Luděřově (logicky tedy dovozujeme, že se tak stalo na luděrovské tvrzi).³³

V roce 1573 prodali bratři Václav a Alexander Felnderndorferové z Borotína luděrovský statek ve stejném složení, jak je uvedeno při prodeji v roce 1563, Vilémovi Gedeonovi z Olešničky.³⁴ Situace byla ale složitější, fakticky k prodeji muselo dojít dříve, neboť v roce 1573 byl již Vilém Gedeon z Olešničky nebožtíkem a poručníci jeho sirotka Bernarta prodali v roce 1573 luděrovský statek Bohuši Kokorskému z Kokor a na Laškově.³⁵

Luděřov se tak dostal opět pod laškovské panství. Pozůstalost po silně zadluženém nebožtíkovi Bohuši starším Kokorském z Kokor a na Laškově (jednalo se o vnuka Bohuše Kokorského z roku 1573) se projednávala v Brně roce 1625. Na jejím základě byl v roce 1631 Kokorského majetek rozprodán. Zemští úředníci a ručitelé za Kokorského prodali laškovské panství Friedrichovi Vojskovi z Bogdunčovic a z Količina a jeho manželce Zuzaně Vojskové rozené Thurzové z Bethlenfalvy. V soupisu panství je jmenována i tvrz a ves Luděřov s dvorem.³⁶

Není cílem a záměrem vypočítávat majetkové změny týkající se Luděrova v následujícím období. Někdy buď ve druhé polovině 17. století či počátkem 18. století byla zdejší tvrz přestavěna na zámek. Snad můžeme zmínit, že při prodeji luděrovského statku v roce 1738 byl zde uveden zámek s ovocnou a zeleninovou zahradou, ovčín a pivovar. V roce 1740 byl luděrovský statek prodán hraběti Ferdinandovi Bonaventurovi z Harrachu k náměšťskému panství. Ještě

v roce 1746 zámek existoval, v roce 1793 se připomíná jako zaniklý. K náměšťskému panství příslušel Luděrov až do roku 1848.³⁷

Určení umístění panského sídla v rámci katastru vesnice

F. J. Schwoy ve své moravské topografii z roku 1793 uvedl, že v Luděrově stával bývalý zámek („ehemaliges Schloss“).³⁸ Podle topografie T. G. Wolneho z roku 1839 se skládal vrchnostenský majetek v Luděrově v roce 1736 z rytířského sídla, které mělo svou soukromou kapli („ein Rittersitz mit eigener Hauskapelle“), dvora, ovčína a pivovaru.³⁹

Kde ale toto dnes zaniklé sídlo stávalo? Luděrovský obecní kronikář v zápise k roku 1924 uvedl, že v luděrovské tvrzi bylo rozsáhlé vězení a že ve zdech tvrže byly připevněny železné kruhy, které se dochovaly až do počátku 20. století. V roce 1924 ale již byly kruhy rozkradeny, neboť do sklepů byl volný přístup. Tehdy byl vstup do těchto sklepů, které kronikář považoval za pozůstatek tvrže, spojen s velkým nebezpečím, protože stropy sklepů byly nasáklé vodou a hrozilo jim sesutí.⁴⁰ Škoda, že kronikář nepodal lepší charakteristiku těchto budov a hlavně, kde se nacházely. Jak si ukážeme dál, nemohlo se jednat o zbytky tvrže, šlo o pozůstatky hospodářských budov dvora.

Podle práce o hrádcích a tvrzích na Moravě z roku 1981 stávala tvrz poblíž dvora, ovšem nezachovaly se po ní žádné stopy.⁴¹ Podobně situaci hodnotili autoři kolektivní práce o hradech, zámcích a tvrzích z roku 1983. Podle nich se po tvrzi nedochovaly žádné pozůstatky a ani nevíme, kde stávala.⁴² Autoři samostatné publikace o dějinách Luděrova z roku 1999 sice o tvrzi pojednali, ovšem převážně na základě literatury, a o její lokalizaci se ani nepokusili.⁴³

Nicméně v roce 1992 provedlo Vlastivědné muzeum v Olomouci záchranný archeologický výzkum při přestavbě domu č. p. 14 v areálu bývalého hospodářského dvora při západním okraji Luděrova. Výzkum byl realizován formou čtyř sond, z nichž sonda č. 1 měla rozměry 4 × 8 m. Archeoložka M. Tymonová zjistila pod podlahou polorozbořeného hospodářského křídla budovy (vlevo od průjezdu do dvora) relikty starší zástavby. Konkrétně se jednalo o zdi z lomového kamene spojované vápennou maltou. Teprve pod těmito základy našla zbytky částečně vytěžené asi 2,5 m silné zdi, která podle ní mohla náležet k opevnění tvrže. Získaný archeologický materiál M. Tymonová kladla do 14.–17. století. Domníváme se, že zjištěná 2,5 m široká zeď by mohla spíše odpovídat věžové stavbě tvrže.⁴⁴

Následně M. Plaček celou záležitost ve své encyklopedii interpretoval tak, že M. Tymonová našla fragment základů tvrže při vstupu do bývalého dvora. Podle něho ale bližší poznání podoby tvrže není možné bez rozsáhlejšího archeologického výzkumu.⁴⁵ Jak si ukážeme dál, tak to možné je.

V Luděrově se nachází v areálu bývalého hospodářského dvora objekt, který by mohl být kandidátem na luděrovskou tvrz. Jedná se o stavbu označovanou jako barokní sýpka (ev. č. 18). Jde o dvoupatrovou budovu s valbovou střechou. Objekt má půdorys písmene L. Tento dům byl dlouhou dobu v havarijním stavu a určen ke zbourání. V roce 2005 se rozhodlo několik místních občanů, že bývalou sýpku zachrání pro příští generace. Proto založili občanské sdružení

nazvané U nás, které se pokusilo objekt opravit a zachránit. Nešlo o to budovu zachránit, ale vdechnout jí i nový život. Prvním nápadem bylo zřídit v přízemí kovárnu, čímž by byl objekt celoročně využíván. Kromě toho zde chtěli vybudovat i malé informační centrum. V prvním patře byla naplánována velká společenská místnost pro pořádání společenských a kulturních akcí. Uvažovalo se i o jednoduchém ubytování pro turisty. Ve druhém patře pak měl být zřízen víceúčelový prostor pro výstavy a koncerty. V roce 2006 vypracovala architektka I. Trtílková studii, na jejímž základě byl pak vytvořen samotný projekt úprav sýpky. Jak se postupně, ale pomalu, dařilo získávat finanční prostředky, tak podle toho rekonstrukce pokračovala. V roce 2007 se podařilo nechat objekt zapsat do seznamu kulturních památek.⁴⁶

V rámci rekonstrukce budovy barokní sýpky byla získána kolekce archeologických nálezů z vrcholného středověku a raného novověku.⁴⁷ V současné době je rekonstrukce barokní sýpky téměř dokončena. V přízemí není kovárna, ale výstavní prostory a expozice. V prvním patře je velká společenská místnost a ve druhém patře expozice řemesel ve vazbě na Luděřov a nejbližší okolí. Objekt je přístupný veřejnosti během oficiálních akcí a v pravidelném návštěvnickém režimu v letních měsících o víkendech.

Nabízí se otázka, zda objekt barokní sýpky mohl být luděřovskou tvrzí. Bohužel při jeho rekonstrukci neproběhl ani archeologický ani stavebně-historický průzkum. Při opravách objektu získal cenné postřehy o jeho podobě a stáří stavební historik T. Vítek z Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci. Proto jsem celou záležitost s T. Vítkem prostřednictvím P. Šlézara konzultoval. Během konzultací jsme se shodli, že podoba sýpky ve tvaru písmene L je velmi netypická. Dále nám potvrdil náš předpoklad, že sýpka nese v sobě dvě stavební fáze, jednu renesanční (obecně před třicetiletou válkou) a mladší barokní (18. století). Podle jeho názoru má sýpka tvar L proto, že respektovala nějakou budovu stojící severně od sýpky. Součástí hospodářského dvora severně od sýpky byla stavba, kde jsou dnes garáže (má starší opěráky). Proti existenci tvrze v objektu barokní sýpky dle něho svědčí to, že tzv. střílny jsou ve skutečnosti průduchy špýcharu. Podle něho budova barokní sýpky nikdy neměla obytnou funkci a vždy byla hospodářským objektem. Samotná tvrz musela tedy stát někde jinde.⁴⁸

Další možnou cestou hledání luděřovské tvrze je analýza starých mapových souborů. Luděřov má obrovské štěstí v tom, že byl znázorněn na známé Sargentově mapě náměšťského panství z roku 1746.⁴⁹ Mapa zachycuje polohu a částečně i podobu luděřovského zámku a k němu přilehlého dvora. Zámek (bývalá tvrz) se nacházel částečně v prostoru dnešního domu č. p. 14. Hlavní zámecká budova ležela západně od dnešního domu č. p. 14. V jihovýchodní části prostoru dnešního domu č. p. 14 je vidět čtyřboká úzká stavba. Domníváme se, že se jednalo o původní věž tvrze (poprvé myšlenku o existenci tvrze v tomto místě vyslovil P. Šlézar, se kterým jsem celou věc konzultoval).

Právě základy této věže o síle zdiva 2,5 m odhalil v roce 1992 archeologický výzkum vedený M. Tymonovou. Plocha sondy se kryje s průběhem zdiv věže

(jedná se o sondu v interiéru současného objektu, který stojí v půdorysu té zbořené části čili v dnešním interiéru domu č. p. 14, parc. č. 28/3).

Jižně od hlavní zámecké budovy na mapě spatřujeme zámeckou zahradu (na mapě označenou jako okrasná zahrada). Průčelí zámku směrem do předpokládané francouzské zahrady je velmi členité. Vidíme zde dva rizality, které jsou umístěny v návaznosti na osy cest v zahradě. Západně od hlavní zámecké budovy pak ležel zámecký park. Hlavní zámecká budova byla dalším menším domem spojena na severovýchodní straně s podlouhlým stavením (směrem k dnešní kapli), u které je uvedeno, že se jedná o hospodářský dvůr (teoreticky můžeme uvažovat o tom, že se zde nalézal v pramenech v té době doložený pivovar). Mezi hlavní zámeckou budovou a věží se nacházelo nádvoří, které patrně stávalo o něco výše než samotná zahrada. Alespoň tak je to zobrazeno na Surgantově mapě. Je možné, že z nádvoří vedlo do zahrady schodiště. V prostranství mezi zámkem, zámeckou zahradou a východněji ležícími hospodářskými budovami spatřujeme volnou plochu protkanou cestami. Domníváme se, že jednotlivé cesty ukazují spojnice k vchodům do jednotlivých budov. V severní části tohoto prostranství nalézáme menší kruhový útvar, který zobrazoval s největší pravděpodobností studnu (je dodnes dochována). Na východě (směrem k vesnici) uzavírají areál dvora dvě budovy, objekt ve tvaru písmene L (dnes označen jako barokní sýpka) a na ni navazující přes uličku podlouhlá budova (její pozůstatek dnes slouží jako garáže). U těchto dvou budov je na mapě uvedeno, že se jedná o ovčín a dobytčí stáj. Východně od těchto tří budov je na mapě vyznačena ovocná zahrada. Na jihu uzavírá celý areál hospodářského dvora podlouhlá budova označená jako stodola, která existuje dodnes.

Členitá podoba zámku ukazuje, že musel navazovat na starší objekt. Podle našeho názoru je zřejmé, že zámek vznikl přestavbou původní luděřovské tvrze, jak o tom svědčí výše uvedená věž. A nemáme tím na mysli jen tvrz z doby těsně před rokem 1505, ale i tu původní nejstarší tvrz, což dokazuje archeologicky v roce 1992 zdokumentovaný nález mohutné 2,5 m široké zdi. Navíc na Surgantově mapě panství z roku 1746 severně a západně od zámku spatřujeme terénní útvary, které vypadají jako pozůstatky po starší zástavbě.

V roce 2025 umožnil současný majitel domu č. p. 14 Jiří Palička vizuální průzkum své nemovitosti L. Hlubkovi a D. Papajíkovi. Dům má dnes na půdorysu tvar písmene L s tím, že uprostřed je umístěn průjezd. První zjištění bylo učiněno na severní zdi domu, kde se nachází částečně dochovaný opěrák. Neomítnutá zeď je postavena z kamenů spojených vápennou maltou a jen pod střechou jsou použity cihly. Cihlami bylo v minulosti zazděno okno a dveře. Tato část domu je dodnes také podsklepena. Jde o obdélný sklep s valenou klenbou a průduchem, který s opatrností řadíme do raného novověku. Za domem č. p. 14 se nachází zdivo, které směřuje šikmo přes zahradu s tím, že v některých místech dosahuje výšky více než dvou metrů a směrem k jihu se jeho výška postupně snižuje až do podoby asi metr vysoké terénní vlny s kamením. Tato zdiva zatím nejsou blíže datována, ale mohou představovat pozůstatek původního luděřovského zámku, případně může jít o opěrné zdi.

Z areálu domu č. p. 14 máme dnes k dispozici tři soubory, a to z archeologického výzkumu M. Tymonové, několik nálezů získalo olomoucké vlastivědné muzeum v roce 2011 a poslední větší konvolut předal majitel domu v roce 2025 do stejné instituce. Podle L. Hlubka z Vlastivědného muzea v Olomouci středo-věkou keramiku z tohoto objektu reprezentují běžné typy nádob, včetně zlomků silnostěnných zásobnic. Za importovanou hrnčinu považuje ojedinělé zlomky loštických hrnců a dno z loštického poháru. S vytápěním tvrze spojuje zlomky nádobkových kachlů s pravoúhlým ústím a několik fragmentů čelních vyhřívacích stěn. Kovové nálezy zastupují hlavně hřebíky a různá stavební kování. Mladší fázi osídlení dokládá početná kolekce raně novověké keramiky obvyklých tvarů. Ojedinělými zlomky jsou zastoupené kameninové láhve na minerální vodu. Na jednom větším torzu se dochovala značka, podle níž pochází z Niederselters v Hesensku a můžeme ji zařadit do druhé poloviny 19. století. Raně novověký materiál doplňuje také několik komorových kachlů v režném provedení i s glazurou na čelních vyhřívacích stěnách. Blíže nezařazené zůstávají vyzvednuté zlomky cihel, střešních tašek, kusy omítek a malty. Nečetné jsou také nálezy zvířecích kostí, včetně jedno kančího klu.⁵⁰ Nejstarší zlomky keramiky můžeme klást do průběhu 14. století a nejmladší do 19. století. Obecně lze konstatovat, že materiál koresponduje s výše uvedeným rozbohem písemných pramenů.

Závěr

Celou záležitost můžeme uzavřít konstatováním, že v místech zaniklé tvrze nechal její majitel někdy před rokem 1505 vystavět novou tvrz. Na sklonku 17. či počátkem 18. století došlo k přestavbě tvrze na zámek. Toto rezidenční sídlo se nacházelo na západním okraji hospodářského dvora. Budova barokní sýpky představovala pouze hospodářské zázemí panského sídla, nikdy neplnila funkci tvrze nebo obytného objektu majitelů Luděrova.

Poznámky:

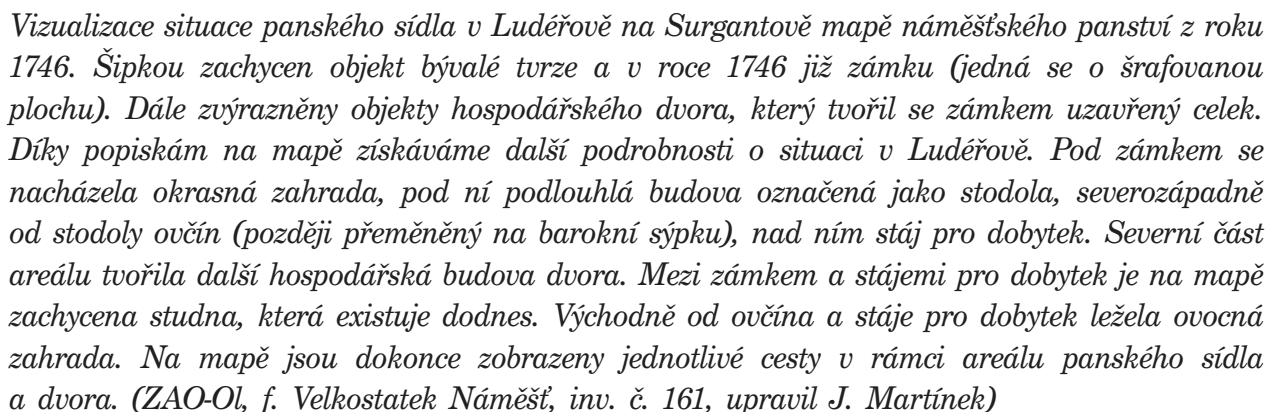
- 1 Studie vznikla při řešení projektu Ministerstva kultury České republiky na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 NAKI III Můj dům, můj hrad – středověká panská sídla na střední Moravě (identifikační kód projektu: DH23P03OVV071).
- 2 *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren. Text der Olmützer Cuda (1348–1466)* (dále jen ZDO). Edd. Petr Ritter von Chlumecky, Joseph Chytil, Carl Demuth, A. R. von Wolfskron. Brünn 1856, I., s. 6, č. 121; s. 6, č. 138. Od knihy XII. moravských zemských desk olomoucké cúdy se zkratka ZDO vztahuje k edici *Moravské zemské desky II. (1480–1566). Kraj olomoucký*. Ed. František Matějek. Brno 1948. Od knihy XXVIII. moravských zemských desk olomoucké cúdy se zkratka ZDO vztahuje k edici *Moravské zemské desky III. (1567–1642). Kraj olomoucký*. Ed. František Matějek. Praha 1953.
- 3 ZDO I., s. 54, č. 1097. K tomu ještě další deskový vklad z roku 1371 (ZDO II., s. 64, č. 111).
- 4 ZDO I., s. 6, č. 121. Podle práce Spurný, František a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Severní Morava*. Praha 1983, s. 148 pravděpodobně sídlo drobné šlechty stálo v Luděrově již v polovině 14. století.

- 5 ZDO III., s. 96, č. 74. V práci Dostál, Josef – Říkovský, František: *Olomoucký okres. Vlastivěda moravská*. Brno 1935, s. 466 uvedená informace o tom, že se Diva psal jako Diva z Čekyně a z Luděrova, není pravdivá. Prošel jsem několik desítek záznamů v zemských deskách, ve kterých se vyskytoval Diva z Čekyně a ani na jednom záznamu není uváděn po Luděrovu. Jedná se tak o omyl autorů. Tuto nesprávnou informaci přebrali i Koudela, Miroslav – Navrátil, Pavel: *Paměti obce Luděrova*. Drahanovice 1999, s. 10.
- 6 ZDO IV., s. 163, č. 772.
- 7 ZDO V., s. 172, č. 70.
- 8 ZDO VI., s. 208, č. 564. Bratři Beneš a Jan z Luděrova získali v roce 1398 část Laškova (ZDO VI., s. 223, č. 789).
- 9 ZDO VI., s. 232, č. 930.
- 10 ZDO VIII., s. 305, č. 191.
- 11 ZDO X., s. 368, č. 130.
- 12 ZDO X., s. 400, č. 621.
- 13 ZDO X., s. 405, č. 677.
- 14 ZDO XI., s. 427, č. 75. V roce 1466 Kateřina ze Želetic vzala svou dceru Elišku z Laškova, Zdeňka (III.) ze Švábenic a Žofku ze Švábenic na své věno ve výši 100 hřiven grošů, které měla upsané na Laškově a na vše, co měla jako věno v Luděrově, na majetkový spolek (ZDO XI., s. 445, č. 314).
- 15 ZDO XII., s. 15, č. 80.
- 16 ZDO XII., s. 38, č. 268.
- 17 ZDO XII., s. 38, č. 269. V roce 1480 pohnal Václav (III.) ze Švábenic k zemskému soudu Mikuláše ze Zborovic a z Luděrova o 50 hřiven grošů za to, že mu jeho lidé vypálili les a zbili Václavova člověka na svobodné cestě. I když není v záznamu uvedeno, že se událost týkala Luděrova a nejbližšího okolí, z kontextu to lze předpokládat (*Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Tomus VI.* Ed. Vincentius Brandl. Brunae 1895, s. 83, č. 507).
- 18 ZDO XII., s. 40, č. 285.
- 19 ZDO XIII., s. 45, č. 20.
- 20 ZDO XIII., s. 52, č. 57. Plaček, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 361 z uvedených záznamů soudil, že obnova tvrze byla v letech 1480–1490 problematická. Není to ovšem pravda, nebyla totiž problematická, ale žádná.
- 21 V roce 1490 (do desk vloženo v roce 1492) král Vladislav II. Jagellonský dal všechna svá práva, která na něho spadla odúmrtí v několika vesnicích, mimo jiné i v Luděrově, Bočkovi Kunovi z Kunštátu (ZDO XIV., s. 64–65, č. 27). Proti královskému darování Luděrova a dalších vesnic Bočkovi Kunovi z Kunštátu podal v roce 1492 protest Václav (III.) ze Švábenic s tím, že má k nim lepší právo než Boček (ZDO XIV., s. 65, č. 27).
- 22 ZDO XIV., s. 79, č. 112.
- 23 ZDO XIV., s. 79, č. 113–114.
- 24 ZDO XVI., s. 150, č. 216. Podle práce Hosák, Ladislav: *Historický místopis země moravsko-slezské*. Praha 1938, s. 530 muselo k prodeji statku dojít před rokem 1504.
- 25 ZDO XVI., s. 150, č. 217.

- 26 ZDO XVII., s. 168, č. 55.
- 27 ZDO XVII., s. 168, č. 56. Druhá část Luděrova, bez tvrže, patřila v roce 1515 Alešovi (I.) ze Švábenic a na Laškově, který na ní („na puol vsi Lideřova“) upsal věno své manželce Žofce ze Zdětína (ZDO XVII., s. 188–189, č. 153). V roce 1519 zapsal na polovině vsi Luděrova věno Jan (XI.) ze Švábenic a na Laškově své manželce Barboře ze Šalše (ZDO XVIII., s. 209, č. 70). Výše zmíněné rozdělení Luděrova mezi dvě vrchnosti potvrzuje i olomoucký berní rejstřík z roku 1516 (Berňová registra moravská z první poloviny 16. století. Ed. Jiří Radimský. *Časopis Matice moravské* 76, 1957, s. 346, 361).
- 28 ZDO XXIV., s. 292, č. 23.
- 29 ZDO XXV., s. 306, č. 10.
- 30 ZDO XXV., s. 365, č. 222. Podle práce Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 531 muselo k prodeji statku dojít před rokem 1547.
- 31 ZDO XXVI., s. 395, č. 2.
- 32 ZDO XXVII., s. 431, č. 70.
- 33 ZDO XXIX., s. 95–96, č. 105.
- 34 ZDO XXIX., s. 55, č. 14.
- 35 ZDO XXIX., s. 55–56, č. 15. Ve své poslední vůli z roku 1577 Bohuš Kokorský z Kokor určil, že dědicem luděrovského statku bude jeho syn Jan Kokorský z Kokor (ZDO XXIX., s. 89–91, č. 98).
- 36 ZDO XXXVII., s. 552–553, č. 25.
- 37 Přehled majitelů Luděrova po roce 1631 přinášejí Dostál, J. – Říkovský, F.: *Olomoucký okres*, s. 468; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 531.
- 38 Schwoy, Franz Joseph: *Topographie vom Markgrafthum Mähren. I. Band.* Wien 1793, s. 342.
- 39 Wolny, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert. V. Band. Olmützer Kreis.* Brünn 1839, s. 612.
- 40 SOkA Olomouc, Místní národní výbor Luděrov, inv. č. 6, Pamětní kniha obce Luděrova-Střížova, s. 7.
- 41 Nekuda, Vladimír – Unger, Josef: *Hrádky a tvrže na Moravě.* Brno 1981, s. 184.
- 42 Spurný, F. a kol.: *Hrady, zámky a tvrže*, 2, 1983, s. 148.
- 43 Koudela, M. – Navrátil, P.: *Paměti obce Luděrova.*
- 44 Vlastivědné muzeum v Olomouci, Archiv nálezových zpráv, heslo Luděrov; Tymonová, Markéta: Nástin vývoje šlechtických sídel na Olomoucku. *Střední Morava* 2, 1996, č. 3, s. 37–38. Pasáže článku o archeologických výzkumech, nálezech a jejich vyhodnocení vznikly v součinnosti a po konzultaci s PhDr. Lukášem Hlubkem z Vlastivědného muzea v Olomouci a PhDr. Pavlem Šlézarem Ph.D. z Národního památového ústavu, územního odborného pracoviště Olomouc.
- 45 Plaček, M.: *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 361.
- 46 K tomu Žáková, Zdena: Barokní sýpka v Luděrově. *Hanácký kalendář*, 2008, s. 156–157.
- 47 Do středověkého období můžeme zařadit nečetné zlomky stolní a kuchyňské keramiky a několik fragmentů zásobnic. Mezi raně novověkou keramikou patří několik desítek střepů. Z objektu pochází také několik kusů kamnářské keramiky. Jeden z rezných kachlů zobrazuje část ženské postavy (šlechtičny). Dále se při rekonstrukci našly zlomky cihel, střešních tašek, podkova a tři architektonické články. V roce 2014 během

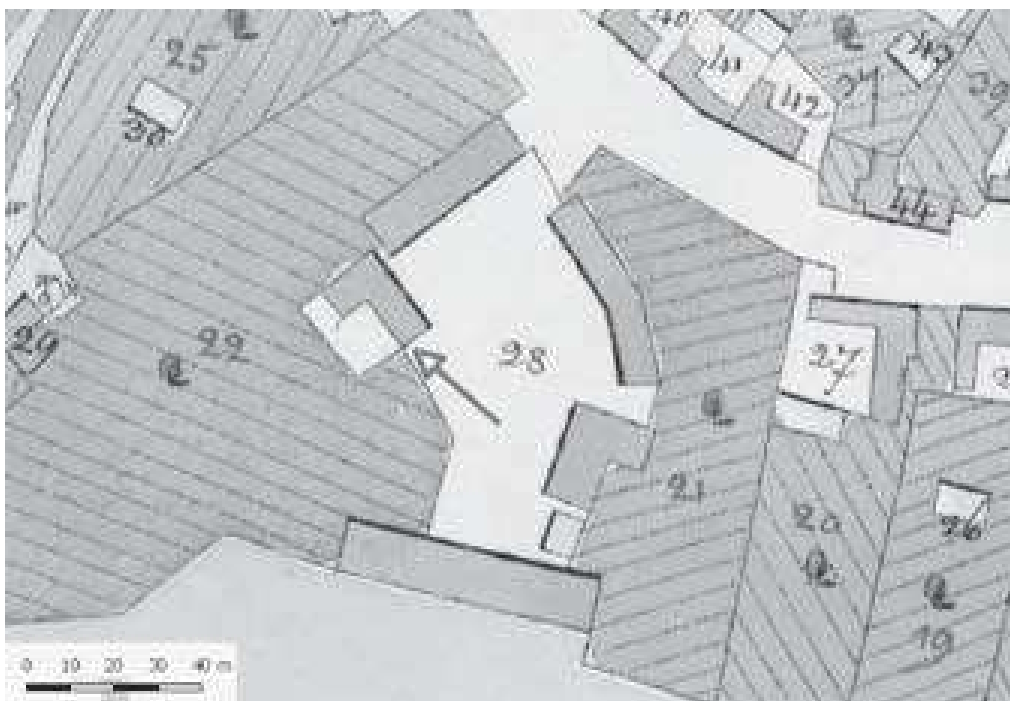
48 Konzultace s T. Vítkem 23. ledna 2025.

50 Tymonová, M.: Nástin vývoje šlechtických sídel, s. 37–38; Hlubek, Lukáš: Luděrov (okr. Olomouc). *Přehled výzkumů* 52, 2011, č. 2, s. 163–164.

Vizualizace situace panského sídla z mapy z roku 1746 do současného leteckého snímku téhož území (šrafované poloha bývalé turze a zámku). Je z ní zřejmé, že se nedochovala severozápadní část panského sídla (východní pak byla zcela zásadně přestavěna). Budova stodoly na jihu areálu stojí dodnes, ovčín přebudovaný v barokní sýpku a v nedávné době nákladně rekonstruovaný existuje také, z budovy bývalé stáje pro dobytek se dochovala zhruba polovina. Z hospodářské budovy na severu areálu zůstala také jen polovina (navíc zcela přestavěná). (upravil J. Martínek)

Areál bývalého panského sídla a dvora na císařských povinných otiscích stabilního katastru z roku 1833. Šípkou označena budova bývalého panského sídla, které bylo již notně zmenšeno. (upravil J. Martínek, https://ags.cuzk.gov.cz/archiv/openmap.html?typ=ciom&idrastru=B2_a_6MS_1644-1_4) [cit. 20. 12. 2025]

Dům č. p. 14 v Luděrově s průjezdem v současnosti. Vlevo v popředí studna, která je již patrná na Surgentově mapě náměšťského panství z roku 1746. (foto L. Hlubek, 2025)

Na severní stěně domu se nachází dodnes částečně dochovaný opěrák a zazděný starší vstup do objektu. (foto L. Hlubek, 2025)

Obdélný sklep s valenou klenbou pod severní částí domu. (foto D. Papajík, 2025)